

alleen gelaten met het nageslacht, met den vreemdeling en den landgenoot in de musea, die vol zijn van schoone lijnen, kleuren en vormen, en ze doet er haar werk, zij zingt zijn glorie boven alles uit. Hij heeft de kleur, en altijd weer de kleur, de grootheid, de wildheid, het verlangen en de schrik zijner droomen laten uitzeggen in zijn schilderijen, en heeft ons vaak verrukt, altijd geboeid, dikwijls gemystificeerd, en soms het nuchtere hoofd doen schudden. Maar wat wij dan ook een enkel maal, van zijn later, gril werk afwijzen, het is nimmer expressieloos; het is soms valsch, maar nooit slap. In een vergelijking van zijn werk met het nobele werk van Theodore Rousseau vond ik zeer juist gezegd, dat Rousseau nooit onzuiver is, nooit struikelt, maar dan ook nooit, als Turner altijd, over een afgrond zich buigt. Turner is, in zijn schilderwerk vooral, het duidzelen nabij. In een andere studie vind ik, dat hij dikwijls de grens overschrijdt die het sublieme van het ridicule scheidt. Maar ik vind hem nooit ridicuul, ik vind hem subliem, ook waar hij zich vergist, waar hij onaannemelijk wordt en zijn werk geen kunst meer.

Wat overigens die onaannemelijkheid aangaat. Men moet al zeer goed weten wat men zegt, als men — de meer of mindere schoonheid daargelaten — aan sommige van Turner's schrilste droomschilderijen dat fond van waarneming en waarheid, dat zelfs de fantasie moet hebben, ontzegt. Ik zelf heb, na een middagwandeling, tegen donker het Buckingham-Palace, dat toen pas nieuw gepleisterd was, zich licht violet zien afsteken tegen een zee-groene lucht, in echte dunne, koel mysterieuze Turnerkleuren, en ik weet van anderen dat zij op een vaart op de Thames meermalen aan zijn vuurwerk-achtige werken vol disharmonieerende onverklaardheden zijn herinnerd. De Londensche nevel en de misten op de zee, verkleuren de tinten der dingen, en vooral van zulke weinig substantieele dingen als rook, water, licht, vuur, soms zeer wonderlijk, en het is best

mogelijk dat wij zelfs het meest rauw-grille visioen uit Turner's allerlaatsten tijd in de werkelijkheid zouden kunnen aantreffen. Evenwel, een schilder, en een schilder van Turner's aard allerminst, is geen verklikker, en alles is hier keuze, wij kunnen den schilder ten volle de verantwoording laten voor de onschoonheid van wat hij geeft, ook al heeft hij ze evenzoo in de natuur gevonden. Maar voor hem, die Turner's werk nader beziet, blijven deze enkele afdwalingen op zichzelf staande verschijnselen en blijft het groote werk van den grooten kunstenaar onaangetast.

Wat zijn nu, naast het coloriet, de groote en fijne deugden, waarom deze schilder behoort tot de zulken die een voortdurende bron van verteederende en gelukkig makende studie opleveren? Zij zijn vele en schitterende, zij zijn ten deele minder opvallend-origineel, maar ook alle minder aanvechtbaar dan zijn kleurgevoel.

Welk een verstaander is hij van de taal van het luchtruim! De wolkenlagen, wolken-groepen, de voorposten die een gansch wolkenheir vooruitzendt, de blanke en roze, de pluisjes en veegjes en streepjes, schaapjes en kringen — ze hebben voor hem evenmin geheimen als de woeste donderwolken of straks stroomen regen ontladende opeenhoopingen van damp zelf. Hij is de psycholoog van de atmosfeer, en de dramaturg van het weder tevens. Dan, welk een teekenaar, welk een schilder van den afstand, de ruimte! Zijn *mise-en-scène* is *summa*, zijn contour delicaat, hij suggereert het karakter van een plekje grond met een vlekje, en hij bouwt alles op met een oneindige zekerheid en een onfeilbaren smaak. Men kan eigenlijk niet van schetsen spreken, zijn geringste potloodkrabbel is een compositie, een geheel, een stuk visie. Hoe vol geheimenis en dreiging nu eens, hoe rumoerig en wild (maar nooit bombastisch) is zijn zee. Hoe prachtig is zijn kenschetsing van den stedenbouw zelven. Welk een rythme legt hij er in. Charles Holroyd zegt dat zijn teekeningen van